

PTE BTK TTI Ókortörténeti Tanszék Vallástörténeti Kutatócsoport

Az utóbbi két évtized antik vallástörténeti kutatásaiban jelentős hangsúlyeltolódás figyelhető meg: azok a modellek, fogalmak és hivatkozási pontok, amelyek az ókori kultúrák vallási rendszereinek a leírására szolgáltak a 20. század nyolcvanas éveiiig (pl. vallási hagyomány, vallási innováció, kultusz, rituálé, mágia), a vallástörténet egyéb tudományos diszciplínákkal (valláspszichológia, kognitív pszichológia, vallásszociológia, szociálintropológia) való kapcsolatfelvétele hatására más megvilágításba kerültek. Ennek a hangsúlyeltolódásnak mind horizontálisan (azaz a kultúrák egymás közötti viszonyában), mind vertikálisan (azaz a társadalmi hierarchia szempontjából) érezhetőek a hatásai: a görög/római/keleti vallások elszigetelt kutatása helyett egy átfogó Mediterráneum-központú szemlélet jutott érvényre, amely a nevezett vallási rendszereket egymással való kölcsönhatásukban és interakcióik révén igyekszik megérteni.

Ez párosul azzal a perspektívaváltással, amely már nem a közösség, vagy egyes, a családnál nagyobb társadalmi formációk vallásos érzületének a megértését tűzi ki célul, és ilyen módon a vallásra már nem kizárólagosan mint közösségformáló erőre tekint, hanem az egyén szintjén a személyes vallási identitások kutatásának a problematikáját járja körül. Ehhez a hagyományos történeti-filológiai módszer mellett a régészet, valamint a klasszika archeológia eredményeit is igyekszik beépíteni kutatásaiba, és nem riad vissza olyan társadalomtudományos részdiszciplínák bevonásától sem, mint a különféle identitáselméletek, a hálózatelmélet, amelyek elsősorban nem az antikvitásra koncentrááló szemléletmódjokkal egyértelműen gazdagítják a vallásról alkotott koncepcióinkat.

Ennek a perspektívaváltásnak gyümölcsöző eredményeit láthatjuk pl. az erfurti egyetemen Jörg Rüpke vezetésével működő *Lived Ancient Religion* és *Religiöse Individualisierung in historischer Perspektive*, vagy a 2010-es évek elején Oxfordban Angelos Chaniotis vezetésével tevékenykedő *Social and Cultural Constructions of Emotions. The Greek Paradigm* elnevezésű kutatási projektek különböző, a görög és a római vallást vizsgáló publikációiban. Nevezett projektek elsődleges szempontja az egyéni vallási tapasztalat/emóció és az egyéni vallási identitások kifformálódásának, valamint a vallási praxis egyéni játékerének a vizsgálata, a 20. századi kutatásokban

elhanyagolt és mellőzött személyes hit középpontba állítása, valamint ennek a kultúra egészségéhez, illetve a kultúra egyes valláson kívüli szféráihoz (művészet, gazdaság, filozófia) fűződő viszonyának a kérdése. Álláspontjuk szerint a vallás elsődlegesen nem intézményekben, hanem egyéneknél manifesztálódik, az egyének istenekkel és istenekről való beszédében: a vallás ilyen módon egyfelől kommunikáció (istenekkel, kultuszokkal, illetve azok papságával, vallási specialistákkal, más vallásos egyekkel stb.) másfelől – a szociálpszichológia kedvelt fogalmával élve – az individualizálódás, az egyéni önmegvalósítás fokmérője. Az egyén, amikor egy adott közösség kultuszaiban részt vesz, a közösség által előírt módon áldoz, vagy családi kultuszait ápolja, mágikus átoktáblát ír, jósdához fordul, gyógyítást végző szentélyben alszik, feliratot, fogadalmi táblát ajánl föl, vallási specialista (mágus, jós, tisztítópap) segítségét kéri, esetleg magánkultuszt alapít, a rendelkezésre álló vallási eszközöket használja, azok közül válogat, hogy saját vallási pozícióját kifejezze. A vallástörténet-írásnak tehát feladata az is, hogy a társadalmilag megélt vallás mellett az egyéni vallásosság imént felsorolt aspektusait is vizsgálata tárgyává tegye.

Az itt röviden ismertetett szemléletmód – bizonyos vallástörténeti részproblematikák vizsgálatát leszámítva (pl. a mágia – vallás viszonyát érintő kutatások az ELTE Ókortörténeti Tanszékén és a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében) – nem kapott kellő hangsúlyt a magyar ókortudományos szakmán, illetve a hazai antik vallástörténeti kutatások keretén belül. Ezért tartjuk indokoltnak a nyugat-európai vallástörténeti trendekhez való fölzárkózást, és ennek az elsősorban az egyénre és az egyén által megélt vallási tapasztalatra koncentráló vallástörténeti módszernek a meghonosítását, illetve ezen szempontokból kiindulva annak továbbfejlesztését.

Célunk, hogy a fentiek tükrében a PTE BTK tágabban értelmezett ókortudománnyal foglalkozó tanszékei munkáját (Klasszika-Filológia, Régészet, Ókortörténet), illetve az ezeken a tanszékeken oktató tanárok/kutatók vallástörténeti kutatásait – a fenti szakmai, egyúttal interdiszciplináris szempontok mentén – a kutatócsoport fölállítására révén összehangoljuk (amely akár az egyéni pályázatok sikerességét is jelentősen növelné) és ilyen módon a graduális és posztgraduális képzésben résztvevő hallgató vallástörténeti oktatásában a filológiai, régészeti és történeti módszereket egy új, a nyugat-európai akadémiai szintéren már elsajátított és követett vallástörténeti szemlélet és módszertan révén tegyük naprakésszé.

Lindner Gyula